БЕРЕНЧЕ КЕЧЕ ЯШЬТӘГЕЛӘР ТӨРКЕМЕНДӘ БАЛАЛАРНЫҢ СӨЙЛӘМ ТЕЛЕН ҮЗЛӘШТЕРҮ ДӘРӘҖӘСЕНӘ ДИАГНОСТИКА

ДИАГНОСТИК БИРЕМНӘР

1. БАЛАЛАРНЫҢ СҮЗ БАЙЛЫГЫ

1. «Бу нәрсә?» дидактик уены

Материал: уенчыклар, җиләк-җимеш, яшелчәләр сурәтләнгән предметлы рәсемнәр.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага уенчык (машина, курчак, туп) рәсемнәре күрсәтә һәм аларның нәрсә икәнлеген әйтергә куша. Аннары предметларның өлешләрен күрсәтергә тәкъдим итә. Мәсәлән: «Машинаның кабинасын күрсәт. Кузовын күрсәт. Тәгәрмәчләрен күрсәт».

Тәрбияче балага җиләк-җимешләр (алма, груша, слива) рәсемнәре күрсәтә һәм аларның нәрсә икәнлеген әйтергә куша: «Бу нәрсә?» Балалардан җиләк-җимешләрнең төсләрен (кызыл, яшел, сары) сорый.

Тәрбияче балага яшелчәләр (кишер, кыяр, помидор) рәсемнәре күрсәтә һәм аларның нәрсә икәнлеген әйтергә куша: «Бу нәрсә?» Аннары яшелчәләрнең төсләрен сорый.

2. «Син кем?» дидактик күнегүе

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче баланы үзе янына чакыра, аңа сораулар бирә: «Синең исемең ничек?» «Ә минем исемем ничек?» «Ул — кыз, ә син кем?» «Башыңны күрсәт әле. Кая синең борының (күзләрең, колакларың, кулларың, аякларың)?»

Бәяләү критерийлары

Бала, предметларның исемен атаганда, төсләрен билгеләгәндә, хаталар җибәрә. Тәрбияченең сорауларына җавап бирә алмый — **1 балл;**

бала предметларның исемен дөрес атый, төсләрен билгеләгәндә, хаталар җибәрә. Тәрбияченең сорауларына өстәмә сораулар ярдәмендә генә җавап бирә — **2 балл**;

бала предметларның исемен дөрес атый, төсләрне дөрес билгели. Тәрбияченең сорауларына теләп, ышанычлы итеп җавап бирә — **3 балл**.

2. СӨЙЛӘМНЕҢ ГРАММАТИК ЯГЫ

1. «Кем нәрсә эшли?» дидактик уены

Материал: табибә, шофёр, сатучы сурәтләнгән сюжетлы рәсемнәр.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага табибә төшерелгән сюжетлы рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Табибә.*) «Ул нәрсә эшли?» (*Тыңлый.*) «Ул кемне дәвалый?» (*Малайны дәвалый.*)

Тәрбияче балага шофёр төшерелгән сюжетлы рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Шофёр.*) «Шофёр кайда утыра?» (*Кабинада утыра.*) «Ул нишли?» (*Машина йөртә.*)

Тәрбияче балага сатучы төшерелгән сюжетлы рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Сатучы.*) «Сатучы кайда эшли?» (*Кибеттә.*) «Ул нәрсә эшли?» (*Ул әйбер сата.*)

Бәяләү критерийлары

Бала биремнәрне үти алмый. Тәрбияченең сорауларына җавап бирә алмый. Тәрбияче актив ярдәм күрсәткәндә дә, хаталар ясый — **1 балл;**

бала биремнәрне үтәргә тырыша, тәрбияченең сорауларына бер сүз белән генә җавап бирә — **2 балл;**

бала биремнәрне дөрес үти. Тәрбияченең сорауларына җавап биргәндә, исем белән фигыльне, алмашлык белән фигыльне яраклаштыра ала. Тәрбияченең сорауларына теләп, ышанычлы итеп җавап бирә — **3 балл.**

3. АВАЗ КУЛЬТУРАСЫ

1. «Бу нәрсә? Ул ничек кычкыра?» дидактик уены

Материал: песи, эт, әтәч, сыер, күгәрчен, чыпчык рәсемнәре.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага песи (эт, әтәч, сыер, күгәрчен, чыпчык) рәсемнәре күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу нәрсә?» (*Эт.*) «Эт ничек өрә?» (*«Һау-һау!»*) «Бу нәрсә?» (*Песи.*) «Песи ничек

кычкыра?» (*«Мияу-мияу!»*) «Бу нәрсә?» (*Әтәч.*) «Әтәч ничек кычкыра?» («*Кикрикү-үк!*») «Бу нәрсә?» (*Сыер.*) «Сыер ничек мөгри?» (*«Му-у!»*) «Бу нәрсә?» (*«Күгәрчен.*) «Күгәрчен ничек гөрли?» (*«Гөр-гөр!»*) «Бу нәрсә?» (*Чыпчык.*) «Чыпчык ничек чыркылдый?» (*«Чырык-чырык!»*)

Бәяләү критерийлары

Бала 1—2 биремне генә үти ала — **1 балл;**

бала биремнәрне тәрбияче ярдәме белән башкара, аның артыннан кабатлый — **2 балл;**

бала биремнәрне теләп башкара, аваз иялтемнәрен дөрес һәм ачык итеп әйтә — **3 балл.**

4. БӘЙЛӘНЕШЛЕ СӨЙЛӘМ

1. Сюжетлы рәсем буенча әңгәмә

Материал: уйнаучы балалар сурәтләнгән сюжетлы рәсем.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балаларның игътибарын рәсемгә юнәлтә һәм сораулар бирә: «Карагыз әле, Йомшаккай бик матур бер рәсем ясаган. Бу рәсемдә кем ясалган? Балалар нәрсә эшлиләр? Рәсем сиңа ошыймы?»

Бәяләү критерийлары

Бала сорауларга ишарәләр яки бер сүз белән генә җавап бирә — **1 балл;**

бала, җавап биргәндә, 2—3 сүздән торган гади җөмләләргә өстенлек бирә — **2 балл;**

бала гади (кем? нәрсә?) һәм катлаулы (кемгә? нинди? кайчан? кайда? кая?) сорауларга җавап бирә. Үз инициативасы белән яки тәрбияче кушуы буенча, рәсемдә сурәтләнгәнне сөйли ала — **3 балл.**

10—12 балл: **югары дәрәҗә**

6—9 балл: **уртача дәрәҗә** 3—

5 балл: **түбән дәрәҗә**

ДИАГНОСТИК БИРЕМНӘР

1. БАЛАНЫҢ СҮЗ БАЙЛЫГЫ

1. «Бу нәрсә?» дидактик уены

Материал: савыт-саба, йорт җиһазлары, йорт хайваннары, кыргый хайваннар, киемнәр сурәтләнгән рәсемнәр.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага савыт-саба (тәлинкә, чынаяк, чәй тәлинкәсе, табак) сурәтләнгән рәсемнәр күрсәтә һәм андагы предметларны атарга куша: «Бу нәрсә?» «Бу предметлар бер сүз белән ничек атала?» (*Савыт-саба.*)

Тәрбияче балага йорт җиһазлары (карават, өстәл, урындык, шкаф) сурәтләнгән рәсемнәр күрсәтә һәм андагы предметларны атарга куша: «Бу нәрсә?» «Бу предметлар бер сүз белән ничек атала?» (*Йорт җиһазлары.*)

Тәрбияче балага йорт хайваннары (эт, песи, сыер, кәҗә) сурәтләнгән рәсемнәр күрсәтә һәм андагы предметларны атарга куша: «Бу нәрсә?» «Бу хайваннар бер сүз белән ничек атала?» (*Йорт хайваннары.*)

Тәрбияче балага кыргый хайваннар (куян, төлке, аю) сурәтләнгән рәсемнәр күрсәтә һәм андагы хайваннарны атарга куша: «Бу нәрсә?» «Бу хайваннар бер сүз белән ничек атала?» (*Кыргый хайваннар.*)

Тәрбияче балага киемнәр (күлмәк, куртка, башлык) сурәтләнгән рәсемнәр күрсәтә һәм предметларны атарга куша: «Бу нәрсә?» «Бу предметлар бер сүз белән ничек атала?» (*Киемнәр.*)

Бәяләү критерийлары

Бала, предметларның исемен атаганда, авырлыклар кичерә, гомумиләштерүче сүзләрне куллана белми — **1 балл;**

предметларның исемен дөрес атый, гомумиләштерүче сүзләрне белдергәндә, хаталар җибәрә — **2 балл;**

предметларның исемен дөрес атый, гомумиләштерүче сүзләрне дөрес билгели — **3 балл.**

2. СӨЙЛӘМНЕҢ ГРАММАТИК ЯГЫ

1. «Кем нәрсә эшли?» дидактик уены

Материал: китап укучы әни, өреп торган эт, уйный торган малай, рәсем ясаучы кыз сурәтләнгән рәсемнәр.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага китап укучы әни төшерелгән рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Әни.*) «Әни нәрсә эшли?» (*Укый.*) «Әни нәрсә укый?» (*Әни китап укый.*)

Тәрбияче балага өреп торган эт төшерелгән сюжетлы рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу нәрсә?» (*Эт.*) «Эт нәрсә эшли?» (*Эт өрә.*) «Ул ничек өрә?» (*Эт «һау-һау» дип өрә.*)

Тәрбияче балага уйный торган малай төшерелгән рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Малай.*) «Малайның исеме ничек?» (Бала малайга исем биреп карый.) «Малай нишли?» (*Малай уйный.*) «Ул нәрсә белән уйный?» (*Ул машина белән уйный.*)

Тәрбияче балага рәсем ясаучы кыз төшерелгән рәсем күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу кем?» (*Кыз.*) «Кызның исеме ничек?» (Бала кызга исем бирә.) «Кыз нәрсә эшли?» (*Кыз рәсем ясый.*) «Ул нәрсә белән рәсем ясый?» (*Ул карандаш белән рәсем ясый.*) «Кыз нәрсә рәсеме ясый?» (*Кыз кояш рәсеме ясый.*)

Бәяләү критерийлары

Бала биремнәрне үти алмый. Тәрбияченең сорауларына җавап бирә алмый. Тәрбияче актив ярдәм күрсәткәндә дә, бала хаталар ясый — **1 балл;**

бала биремнәрне үтәргә тырыша, тәрбияченең сорауларына бер сүз белән генә җавап бирә — **2 балл;**

бала биремнәрне дөрес үти. Тәрбияченең сорауларына җавап биргәндә, җөмләләрне грамматик яктан дөрес төзи. Җөмләләрнең иясе һәм хәбәре бар. Тәрбияченең сорауларына теләп, ышанычлы итеп җавап бирә — **3 балл.**

3. АВАЗ КУЛЬТУРАСЫ

1. «Бу нәрсә? Ул ничек кычкыра?» дидактик уены

Материал: ат, кәҗә, тавык, каз, карга рәсемнәре.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балага ат (кәҗә, тавык, каз, карга) рәсеме күрсәтә һәм сораулар бирә: «Бу нәрсә?» (*Ат.*) «Ат ничек кешни?» (*«Ми-һа-һай!»*) «Бу нәрсә?» (*Кәҗә.*) «Кәҗә ничек кычкыра?» (*«Ми-ки-ки!»*) «Бу нәрсә?» (*Тавык.*) Тавык ничек кыткылдый? (*«Кыт-кытыйк!»*) «Бу нәрсә?» (*Каз.*) «Каз ничек каңгылдый?» (*«Ка-ка-ка!»*) «Бу нәрсә?» (*Карга.*) «Карга ничек каркылдый?» (*«Кар-кар!»*)

Бәяләү критерийлары

Бала 1—2 биремне генә үти ала — **1 балл;**

бала биремнәрне тәрбияче ярдәме белән башкара, аның артыннан кабатлый — **2 балл;**

бала биремнәрне теләп башкара. Аваз ияртемнәрен дөрес һәм ачык итеп әйтә — **3 балл.**

4. БӘЙЛӘНЕШЛЕ СӨЙЛӘМ

1. Сюжетлы рәсем буенча әңгәмә

Материал: кар бабай ясаучы балалар сурәтләнгән сюжетлы рәсем.

Диагностик биремнең эчтәлеге

Тәрбияче балаларның игътибарын рәсемгә җәлеп итә һәм сораулар бирә: «Карагыз әле, Йомшаккай бик матур бер рәсем ясаган. Бу рәсемдә кемнәр ясалган? Балалар нәрсә эшлиләр?Рәсем сиңа ошыймы?»

2. «Йомры Икмәк» әкиятен сәхнәләштерү

Тәрбияче өстәл театры фигуралары куллана, балаларны сәхнәләштерүдә катнашырга чакыра.

Бәяләү критерийлары

Бала сорауларга ишарәләр яки бер сүз белән генә җавап бирә. Әкиятне сәхнәләштерүдә авырлыклар кичерә. Тәрбияче артыннан аерым сүзләрне генә кабатлый — **1 балл;**

мәсәлән:

Тәрбияче. Балалар, әби белән бабай пешергәннәр ...

Бала. Йомры Икмәк.

Тәрбияче. Йомры Икмәкне тәрәзә төбенә ...

Бала. Куйганнар.

Тәрбияче. Камыр кипкәч, тәрәзәдән ...

Бала. Сикереп төшә.

Тәрбияче. Йомры Икмәк йөгереп китә, йөгерә-йөгерә, урманга ...

Бала. Җитә.

Бала, җавап биргәндә, 2—3 сүздән торган гади җөмләләргә өстенлек бирә. Тәрбияче ярдәм иткәндә, таныш әкиятне сәхнәләштерүдә катнаша — **2 балл;**

мәсәлән:

Тәрбияче. Балалар, әби белән бабай ...

Бала. Йомры Икмәк пешергәннәр.

Тәрбияче. Йомры Икмәкне ...

Бала. Тәрәзә төбенә куйганнар.

Тәрбияче. Камыр кипкәч, ...

Бала. Тәрәзәдән сикереп төшә.

Тәрбияче. Йомры Икмәк йөгереп китә, йөгерә-йөгерә, ...

Бала. Урманга җитә.

Бала гади (кем? нәрсә?) һәм катлаулы (кемгә? нинди? кайчан? кайда? кая?) сорауларга җавап бирә. Үз инициативасы

яки тәрбияче үтенече буенча, рәсемдә сурәтләнгәнне сөйли ала. Әкиятнең эчтәлеген сөйләгәндә, эзлеклелекне саклап, сәхнәләштерүдә теләп катнаша — **3 балл.**

10—12 балл: **югары дәрәҗә**

6—9 балл: **уртача дәрәҗә** 3—

5 балл: **түбән дәрәҗә**

Туган телгә өйрәтү һәм сөйләм үстерү буенча баланың персональ картасы

Баланың исеме, фамилиясе	Сүз байлыгы	Сөйләмнең грамматик ягы	Аваз культурасы	Бәйләнешле сөйләм	Гомуми үсеш дәрәҗәсе	Индивидуаль эш өчен тәкъдимнәр